

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

VZPON IN PADEC NEOLIBERALIZMA: PRIMER ČILA

Ljubljana, september 2009

ŠPELA ŠPILER

IZJAVA

Študentka Špela Špiler izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom rednega profesorja dr. Bogomirja Kovača, in da dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 30.8.2009

Špela Špiler

KAZALO

UVOD	1
1 TEMELJNE PREDPOSTAVKE NEOLIBERALNE EKONOMSKE TEORIJE.....	2
2 MEDNARODNE EKONOMSKE INSTITUCIJE KOT PROMOTORJI	
NEOLIBERALNE IDEOLOGIJE	4
3 ČILE PRED LETOM 1970	6
4 ČILE PRED UVELJAVITVIJO NEOLIBERALNEGA PROGRAMA	8
5 UVELJAVITEV NEOLIBERALNEGA PROGRAMA V ČILU	10
6 NEOLIBERALNE GOSPODARSKE REFORME AUGUSTA PINOCHETA.....	11
7 PRIMERJAVA VPLIVOV NEOLIBERALNIH REFORM V ČILU S	
POSLEDICAMI SVETOVNE FINANČNE KRIZE	13
7.1 OCENA VPLIVA PINOCHETOVIH NEOLIBERALNIH REFORM NA ČILSKO GOSPODARSTVO.....	13
7.2 SVETOVNA FINANČNA KRIZA IN NJENE POSLEDICE.....	17
7.3 PRIMERJAVA VPLIVOV NEOLIBERALNIH V ČILU S POSLEDICAMI SVETOVNE FINANČNE KRIZE.....	18
SKLEP.....	19
LITERATURA IN VIRI.....	22

PRILOGA: Seznam pogosto uporabljenih kratic

Uvod

Svetovno finančno gospodarstvo je leta 2007 po tridesetih letih gospodarske rasti doživelo finančno krizo, ki je imela široke posledice za vse ekonomske subjekte po svetu. Ker kriza v obdobju gospodarske rasti ni bila pričakovana, so se hitro začeli iskati razlogi za njen pojav. Dosedanja analiza krize je pokazala, da je bil primarni razlog zanjo pomanjkanje primerne regulacije nad poslovanjem bank, ki je povzročila tržno nestabilnost. Slednja je podrla temeljno predpostavko neoliberalne ekonomske teorije na kateri temelji svetovni gospodarski sistem. Ključno vlogo v tem sistemu ima ameriško gospodarstvo, ki predstavlja glavnega svetovnega kreditojemalca in povpraševalca po dobrinah. Ameriške banke so z dajanjem kreditov po nizkih obrestnih merah in njihovim neustreznim kritjem ustvarile presežno nerealno povpraševanje, ki se je ustavilo z nezmožnostjo odplačila kreditov in visoko zadolženostjo bank. Zaradi močne povezanosti gospodarstev, ter njihovo odvisnostjo od ameriškega gospodarstva, je kriza zajela cel svet (Singh, 2008).

Po tridesetih letih prevlade v ekonomski teoriji je s svetovno gospodarsko krizo leta 2007 neoliberalna teorija doživela velik udarec, saj je kriza pokazala na negativne posledice pomanjkanja regulacije tržnih procesov. V ospredje so prišle pomanjkljivosti svetovnega gospodarskega sistema, ki temelji na ohranjanju dohodkovne neenakosti in čim manjši regulaciji gospodarskih aktivnosti multinacionalnih bank in podjetij (Blankenburg & Palma, 2009).

Neoliberalna ekonomska šola je v ospredje prišla v sedemdesetih letih 20. stoletja, ko je bil svet soočen s prvo recesijo po 2. svetovni vojni (Palley, 2005, str. 21). V tem času je bil tudi prvič v celoti uresničen neoliberalni program. V Čilu je pod vodstvom generala Pinocheta prišlo do uveljavitve neoliberalnih reform (Webber, 2007, str. 308). Zato bom v svoji diplomski nalogi s podrobno analizo vpeljave in posledic neoliberalnih reform v Čilu skušala ovrednotiti vplive teh reform na gospodarski razvoj države, ter identificirati pogoje in spodbude, ki so bili potrebni za njihovo vpeljavo.

V prvem delu diplomske naloge bom predstavila začetke in temeljne predpostavke neoliberalne ekonomske teorije. Pojasniti bom skušala, zakaj se je neoliberalna teorija uveljavila ravno v šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Prav tako bom pojasnila pomembnost te ekonomske teorije za mednarodne ekonomske institucije, ki so imele pomemben vpliv na gospodarski razvoj držav in svetovni gospodarski sistem. V naslednjem delu bom obravnavala leve gospodarske in politične reforme, ki jih je v državo med leti 1970 in 1973 vpeljal Allende in ki so temeljile na ideologiji vladavine ljudstva in iz nje izhajajoče skupne družbene lastnine. Te gospodarske reforme in njihove posledice, ki so temeljile na močni intervenciji države v gospodarstvu, so namreč kasnejši neoliberalni ukrepi želeli odstraniti. V tretjem delu naloge bom skušala pojasniti dejavnike, ki so omogočili nov državni udar in uveljavitev desničarskega (političnega in gospodarskega) sistema v Čilu na čelu z Augustom Pinochetom.

Osredotočila se bom na razloge, ki so pripeljali do uvajanja neoliberalnega programa v državi. V četrtem delu naloge bom analizirala neoliberalne reforme, ki so se izvajale v Čilu. V zadnjem delu diplomske naloge bom ovrednotila vplive teh reform na gospodarski razvoj države, ter skušala pojasniti pogoje, ki so bili pomembni za njihovo vpeljavo. V zadnjem delu diplomske naloge bom skušala vplive neoliberalnih reform na čilsko gospodarstvo povezati s sedanjo finančno krizo, ki je posledica negativnih vplivov neoliberalnih reform.

1 Temeljne predpostavke neoliberalne ekonomske teorije

Neoliberalni ekonomski teoriji se je začelo posvečati čedalje več pozornosti konec šestdesetih let prejšnjega stoletja, predvsem v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike (v nadaljevanju ZDA). Neoliberalna teorija je izhajala iz treh medsebojno povezanih virov. Prvi vir je predstavljala monetaristična ekonomija Milтона Friedmana, čikaške šole v ZDA in Inštituta za ekonomske zadeve v Veliki Britaniji, ki so trdili da makroekonomski problemi, kot sta inflacija in pretirana zadolženost države, izhajajo iz pretiranega vladnega trošenja, ki dviguje količino denarja v obtoku v določenem gospodarstvu (Peet & Hartwick, 1999, str. 48–9). Milton Friedman je v začetku šestdesetih let napisal knjigo *Kapitalizem in svoboda*, kjer je zagovarjal vlogo trga kot regulatorja gospodarstva. Ekonomska svoboda je sama po sebi sestavni del svobode v najširšem pomenu, ter je zato sama sebi cilj. Friedman trdi, da obstaja močna povezava med gospodarstvom in politiko, saj ekonomska svoboda predstavlja temeljni predpogoj za doseg politične svobode. Različne »ekonomske omejitve« kot so davki in trgovinske omejitve namreč onemogočajo oziroma omejujejo svobodo posameznika pri odločanju o svojem premoženju (Friedman & Friedman, 1982, str. 8). Vloga države bi morala biti omejena; njena temeljna funkcija mora biti varovanje svobode svojih državljanov tako od zunaj, kot s strani drugih sodržavljanov: ohranjati mora pravni sistem in red, uveljaviti zasebne pogodbe in pospeševati konkurenčne trge. Za ohranitev svobode mora biti vladna moč razkrojena. Država se mora v družbi, ki stremi k zagotavljanju svobode, v prvi vrsti zanašati na trg kot primarnega organizatorja gospodarskih aktivnosti (Friedman & Friedman, 1982, str. 2). Drugi vir neoliberalne teorije je klasični ekonomski liberalizem Friedricha von Hayeka, ki je bil proti kakršnikoli vlogi države v gospodarstvu, ter se je zavzemal za uveljavitev klasičnih ekonomskih načel Smitha in Ricarda. Tržne sile naj bi prinesle svobodo, blaginjo, demokracijo in mir. Tretji vir pa je predstavljal ameriški konzervativizem, ki so ga razširile ameriške desničarske organizacije, ki so med drugim povečevale prosti trg in individualizem (Peet & Hartwick, 1999, str. 48–9; Scholte, 2000, str. 34).

Neoliberalna doktrina je tako močno nasprotovala teorijam državnega intervencionizma, kot je bila teorija Johna Maynarda Keynesa, ki je v ospredje prišla v tridesetih letih prejšnjega stoletja, v času po veliki gospodarski krizi. Veliko političnih odločevalcev je tudi po drugi svetovni vojni pri vplivanju na gospodarske cikle in preprečevanju recesij vodila keynesijanska teorija. Neoliberalci so bili močno proti takemu načinu vodenja gospodarstva, saj so po njihovem državne odločitve predstavljale le interes močnih interesnih skupin in ne vseh državljanov. Državne odločitve o investicijah in porazdelitvi kapitala naj bi bile napačne,

saj informacije, ki so na voljo političnim odločevalcem, ne vsebujejo tržnih signalov. Za večjo človekovo blaginjo je potrebno omogočiti posameznikovo svobodo ter razvoj njegovih sposobnosti znotraj institucionalnega okvirja, kjer so jasno določene pravice do zasebne lastnine, svobodni trgi in prosta trgovina. Vloga države je ustvariti in ohraniti institucionalni okvir, ki bi zagotavljal te prakse, vendar se vanje ne sme vmešavati (Harvey, 2007, str. 20–1; Todaro & Smith, 2006, str. 120).

V neoliberalnem prestrukturiranju gospodarstva naj bi prostotržne sile regulirale vse ekonomske aktivnosti (Bengoa & Pérez, 1996, str. 92; Nelson, 2002, str. 83). To bi se doseglo s t. i. terapijo šoka (*shock treatment*), ki je predvidevala takojšnje končanje starih reform in čim hitrejšo vpeljavo neoliberalnih reform. To se v ZDA zaradi demokratičnega sistema ni uresničilo, zato se je v ameriški javnosti začela pojavljati miselnost, da je čikaška ekonomska politika možna le v avtoritarnem sistemu (Gandin, 2009).

Neoliberalne ideje so v ospredje prišle pri pojavu prve resnejše gospodarske krize po 2. svetovni vojni konec šestdesetih let prejšnjega stoletja. Za to so imele vse gospodarske, politične in kulturne pogoje. Pokazalo se je, da Brettonwoodski dogovor ne more preprečiti večjih gospodarskih kriz. Leta 1971 je ta dogovor propadel. Cene nafte so hitro narasle med leti 1973 in 1974, ter kasneje tudi leta 1979. Pojavili so se resni problemi z inflacijo. Gospodarstvo ZDA je utrpelo veliko izgubo tudi zaradi Vietnamske vojne. Veliko ekonomistov je bilo zato prepričanih, da je doba keynsijanske ekonomije končana, saj naj bi se pokazala neučinkovitost državne vloge v gospodarstvu (Beer et al., 2003, str. 19). Skozi celotno časovno obdobje keynesijanske prevlade v ameriški politiki je v ZDA obstajala močna opozicija temu pogledu, ki je oblikovala temeljno podlago za uveljavitev neoliberalnih idej v politiki. Ta opozicija je bila prisotna celotni čas pri oblikovanju programa New Deal po veliki depresiji¹, ter se nadaljevala po drugi svetovni vojni (Palley, 2005, str. 21). Z njeno pomočjo so neoliberalne ideje v sedemdesetih letih prvič postale del politično ekonomske prakse. Konzervativne vlade Reagana in Thatcherjeve so v zahodnih demokracijah v zgodnjih osemdesetih letih začele uresničevati neoliberalne ekonomske politike (Peet & Hartwick, 1999, str. 49). Ta pogled je podpirala tudi sama ameriška kultura, ki je vedno poudarjala pomen individualizma, med obdobjem hladne vojne pa še posebno svojo nenaklonjenost kolektivnemu gospodarskemu delovanju in zanikanju omejitev tržnega kapitalizma. Vendar so politični odločevalci pri uveljavljanju neoliberalnih reform v ZDA morali narediti določen razkorak med teorijo in prakso. Neoliberalna politika v ZDA je promovirala deregulacijo trga dela. To je dovoljevalo padec minimalne plače, zmanjšalo vlogo sindikatov, ter na trgu dela ustvarilo občutek negotovosti zaposlitve. Posledica teh reform je bilo povečanje razlik med

¹ Velika depresija v zgodovini ZDA predstavlja veliko gospodarsko krizo, ki je nastala po zlomu borznega trga leta 1929. Čeprav je imela naravo podobnih gospodarskih kriz, ki so se že pojavljale, je bila po dolžini in svojih negativnih posledicah za družbo najhujša gospodarska kriza do tistega časa. Glavni razlogi za veliko depresijo so bili nepravilna porazdelitev blaginje v dvajsetih letih (ki je povzročila, da je bila proizvodna sposobnost države večja od njene sposobnosti potrošnje proizvedenih dobrin), carine in politike vojnega dolga republikanske administracije v dvajsetih letih 20. stoletja, ki so zmanjšale dostop ameriških dobrin na tuje trge, ter premajhna regulacija finančnih trgov, ki je vodila do velikega povečanja posojil in velike špekulacije na borznem trgu (Columbia Encyclopedia, 2008).

plačami in večja dohodkovna neenakost. Neoliberalizem se je izvajal nedosledno in oportunistično, ter je vodil v ogromno povečanje brezposelnosti (ki je bila večja kot v času velike depresije), visok porast globalnih obrestnih mer in pojava volatilnosti finančnih trgov. To je zahtevalo opustitev monetarnega eksperimenta (Palley, 2005, str. 21–4).

Neoliberalne reforme, popolnoma skladne z neoliberalno teorijo, pa so bile kot politike najprej preizkušene v Čilu, kjer je generalu Pinochetu svetovala čikaška ekonomska šola (Peet & Hartwick 1999, 49). Čile je tako do leta 1975 z gospodarskimi reformami postal prvi neoliberalni poskus v gospodarstvu in prestrukturiranju države (Webber, 2007, str. 308).

2 Mednarodne ekonomske institucije kot promotorji neoliberalne ideologije

Neoliberalizem se nanaša na širši spekter politik, oblikovanih za promoviranje svobodnih trgov, vključno s pravili liberalizacije, ki vključujejo tuje neposredne investicije, zmanjšanje carin in količinskih omejitev na uvozne izdelke, ukinitve izvoznih in uvoznih licenc, privatizacijo državnih podjetij, zmanjšanje ali ukinitve subvencij, odstranitev nadzorov nad cenami, zmanjšanje javne porabe, deregulacijo finančnih trgov in devalvacijo valut. Ta paradigma je bila potrjena z Washingtonskim konsenzom², saj jo podpirajo Mednarodni denarni sklad (v nadaljevanju MDS), Svetovna banka in ameriško finančno ministrstvo (Eckstein & Wickham-Crowley, 2003, str. 153–4).

MDS je s svojo kreditno politiko poudarjal pomembnost zasebnega sektorja in potrebo po večji podpori kapitalističnim podjetjem (Slater, 2004, str. 86). Glavni cilj MDS je zmanjšanje inflacije na račun zaposlenosti in plač, saj skuša znižati javno porabo, kar velikokrat poslabša položaj ljudi in znižuje gospodarsko rast (Schatan, 2001, str. 63). Neoliberalni pristop k razvoju je prevzela tudi Svetovna banka, ki je od začetka osemdesetih let s politikami strukturnega prilagajanja in privatizacije postala izjemno vplivna. Osemdeseta leta 20. stoletja je tako zaznamoval dvojni poudarek na pomembni vlogi trga in zahodne demokracije (Slater, 2004, str. 86–7).

Neoliberalne politike so bile sprejete po celotni Latinski Ameriki med leti 1970 in 1990. Neoliberalni ukrepi so na področju Latinske Amerike vključevali pet temeljnih komponent: odločenost za doseg nižje inflacije z uravnoteženim vladnim proračunom, odstranitev zaščitnih ovir za uvoz, zmanjšanje vloge javnega sektorja v proizvodnji s prodajo državnih podjetij, odpravljanje ovir za tuje neposredne investicije in njihovo spodbujanje, ter finančno

² Washingtonski konsenz predstavlja skupino tržno naravnanih politik, ki so jih neoliberalni ekonomisti predlagali kot formulo za gospodarski razvoj manj razvitih držav. Prvič ga je leta 1989 predstavil John Williamson, eden vodilnih ekonomistov pri Institutu za mednarodno ekonomijo s sedežem v Washingtonu. Svoje ime je konsenz dobil zaradi dejstva, da v bistvu povzema politike, ki so jih predlagale institucije s sedežem v Washingtonu (MDS, Svetovna banka in zakladniški oddelek ZDA) kot bistvene za okrevanje držav Latinske Amerike po finančni krizi v osemdesetih letih (Smrkolj, 2006, str. 9).

liberalizacijo, ki bi deregulirala domače bančništvo in spodbudila čezmejno gibanje kapitala (Ward, 1997, str. 38).

MDS in Svetovna banka sta močno vplivala na prevzem neoliberalnih politik kot smeri razvoja v latinskoameriških in afriških državah. V osemdesetih letih je Svetovna banka poudarjala osrednjo vlogo gospodarske rasti, saj je trdila, da obstajajo jasni dokazi da višja gospodarska rast zmanjšuje revščino. Z Washingtonskim konsenzom leta 1989 so mednarodne ekonomske institucije priznale uravnoteženost proračuna, privatizacijo in tržno liberalizacijo kot rešitve kriz s katerimi so se mnoge latinskoameriške države soočale v osemdesetih letih. Do začetka devetdesetih let je tako prevladovalo prepričanje, da je razvoj lahko uspešen le, če se bo osredotočil na trg kot regulatorja gospodarstva, država pa bo podpirala konkurenčne trge (Slater, 2004, str. 89–90; Stiglitz, 2002, str. 53).

Neoliberalizem je imel močan vpliv na razvoj držav v razvoju in najmanj razvitih držav, saj se je tuja finančna pomoč tem državam vedno pogojevala z neoliberalnimi ukrepi. Vendar se je neoliberalni program kot ekonomska politika prvič v celoti uresničil v sedemdesetih letih 20. stoletja v Čilu v času predsedovanja Augusta Pinocheta (Nelson, 2002, str. 84). Po analizi Svetovne banke spadajo latinskoameriške države, tudi Čile, med države v razvoju³, ki se srečujejo s skupnimi domačimi in mednarodnimi problemi, ki vplivajo na njihovo manjšo razvitost (Todaro & Smith, 2003, str. 38).

Pri strukturni raznolikosti držav v razvoju je pomembno analizirati velikost države (geografsko področje, prebivalstvo in dohodek), njeno zgodovinsko in kolonialno ozadje, njeno razpoložljivost fizičnih in človeških virov, njeno etnično in versko kompozicijo, relativno pomembnost javnega in privatnega sektorja ter civilne družbe in naravo njene industrijske strukture, stopnjo neodvisnosti od zunanjih ekonomskih in političnih sil, ter distribucijo moči znotraj države (njene socialne in politične strukture, ki določajo »pravila igre«) (Todaro & Smith, 2006, str. 41–2).

Gospodarski razvoj je multidimenzionalen proces, ki vključuje velike spremembe v socialnih strukturah, javnosti in nacionalnih institucijah, prav tako kot pospešeno rast, zmanjšanje neenakosti in odpravo revščine. Razvoj države mora v svojem bistvu predstavljati celoten obseg spremembe, s katero je socialni sistem usmerjen k različnim osnovnim potrebam in željam posameznikov in socialnih skupin znotraj tega sistema (Todaro & Smith, 2006, str. 17). Vendar v mnogih pogledih neoliberalni ukrepi niso izboljšali življenja ljudi, saj so s seboj prinesli določene negativne posledice (Conway, 1997, str. 1).

³ Države v razvoju so tiste z nižjim, nižje srednjimi in visokimi srednjimi dohodki. Države z nizkim dohodkom so s strani Svetovne Banke definirane kot države z dohodkom na prebivalca pod 765 ameriških dolarjev, države s nižjimi srednjimi dohodki so tiste med 766 in 3.035 ameriških dolarjev na prebivalca, države z visokimi srednjimi dohodki pa med 3.036 in 9.385 ameriških dolarji na prebivalca (Todaro & Smith, 2006, str. 38)

S koncem hladne vojne, ko so bile slabosti planskega gospodarstva Sovjetske zveze najbolj očitne, je v mednarodnem gospodarskem sistemu prevladal tržni model (Stiglitz, 2002, 217). Neoliberalne ideje Svetovne banke so se razširile, ne le geografsko, temveč tudi vsebinsko, saj so vključevale ideje o »dobrem vladanju« in preoblikovanem pojmovanju države. Dobro vladanje je pomenilo ustvarjanje in ohranjanje okolja, ki omogoča hiter in pravičen razvoj in predstavlja dopolnilo trdnim ekonomskim politikam. Ta sprememba k večjemu poudarku na reformah javnega sektorja se je pojavila zaradi dveh razlogov. Prvi razlog je bil v neuspehu politik strukturne prilagoditve zaradi t. i. »krize vladanja«. Drugi razlog pa so bile hitre geopolitične spremembe v Vzhodni Evropi, Latinski Ameriki in drugem delu globalnega juga, ki so zahtevale nov premislek glede vloge države v gospodarskem (pa tudi socialnem) razvoju države. Spremenjena vloga države bi se morala po novem osredotočiti na naslednja področja: ustvarjanje okolja, ki bo omogočalo razvoj, večjo odgovornost vlade zasebnemu sektorju, zmanjšanje neposredne vključenosti države v proizvodnjo in trgovinsko dejavnost, ter decentralizacijo vladne moči. S tem je mednarodna institucija, ki naj bi bila politično nevtralna, predpostavljala tudi politično spremembo, ki ni predstavljal le gospodarske vizije, temveč tudi politično (Slater, 2004, str. 90–101).

MDS je s svojo politiko vse od svojega nastanka zasledoval interese finančnih trgov, ter s tem ni izpolnjeval svoje temeljne naloge: pomagati državam v krizah in tako vzpostavljati globalno gospodarsko stabilnost. MDS ima namreč na voljo več milijard ameriških dolarjev za pomoč bankam pri odplačilu kreditov in nič denarja za subvencije za hrano za tiste ljudi, ki so izgubili delo kot posledico programov MDS. Politike mednarodnih gospodarskih institucij kljub uresničevanju točno določenih finančnih in trgovinskih interesov uradno še vedno delujejo v t.i. splošnem interesu. V imenu splošnega interesa ohranjajo mednarodni gospodarski sistem (in s tem način svojega delovanja) in ne zagotavljajo potrebne pomoči pri razvoju držav in izboljšanju življenja svojih državljanov (Stiglitz, 2002, str. 216).

Najosnovnejša sprememba, potrebna za pozitivne učinke delovanja mednarodnih ekonomskih institucij, bi morala biti sprememba v strukturi in moči znotraj teh organizacij. Slednje bi morale odsevati ne le gospodarsko moč držav, temveč tudi jasno vizijo in ukrepe za pomoč državam v krizi (Stiglitz, 2002, str. 226).

3 Čile pred letom 1970

Na čilskih predsedniških volitvah leta 1964 je kandidat politične desnice Eduardo Frei premagal kandidata politične levice Allendeja (Power, 2008, str. 931; McPherson, 2006, str. 113). Politika, ki jo je vodil Frei, se je osredotočila na razširitev izobraženosti in pismenosti po državi, na pomoč prebivalstvu z agrarno reformo, ter na večjo vključenost podeželja v čilski politični sistem, s čimer je Frei skušal razširiti vlogo civilne družbe. Večina čilskega prebivalstva je, za razliko od drugih latinskoameriških držav, živelo v mestih (več kot 70 % leta 1960) in bilo vključeno v politični sistem, iz katerega pa so bili skoraj popolnoma izključeni kmetje, kljub njihovim poskusom organiziranja kmečkih sindikatov (Kirkendall,

2004, str. 687–90). Freieva agrarna reforma je omogočila oblikovanje mreže združenj na podeželju in organiziranje sindikatov, ki so bili prej ovirani s strani desničarskih zemljiških posestnikov in desničarskih političnih strank. Pred tem je v Čilu dominirala manjša mestna elita in zelo majhna oligarhija zemljiških posestnikov, na kar je kazala le 20 % registracija volilne udeležbe (Van Beek, 2005, str. 297).

Pri uresničevanju Freievega programa v praksi je večkrat prišlo do spora med delom administracije, ki se je zavzemal za uvajanje krščansko demokratske zavesti v družbi in delom, ki se je zavzemal za čim večjo vključenost in kritični vpliv državljanov v politiko. Ti spori so močno upočasnjevali in poslabšali možne pozitivne posledice reform za celotno čilsko družbo (Kirkendall, 2004, str. 687–690).

Administracija je imela mnogo kritikov na levi politični opciji, ki so ji očitali naklonjenost premožnejšim slojem in konzervativnost (Kirkendall, 2004, str. 687–690). Freieve reforme so namreč kljub cilju izboljšanja položaja državljanov (njihova vse večja integracija v politiko, razširitev izobraženosti in pismenosti, agrarna reforma) v fazi uresničevanja bolj ustrezale poslovnim interesom bogatejših razredov in tujih investorjev. Zato so se nezadovoljne množice bolj nagibale k levi politični orientaciji; njihovi upi o Freievi obljubi »revolucije v svobodi« so izginila, saj slednja ni mogla preseči opozicije desnice (Feinberg, 1972, str. 78).

Tuja pomoč, predvsem s strani ZDA, je v prvih letih popolnoma podpirala Freievo administracijo; nobena latinskoameriška država ni v šestdesetih letih dobila več finančne pomoči s strani te velesile (Kirkendall, 2004, str. 690). Zaradi močnega vpliva komunističnih strank v Čilu so se ZDA bale, da bi rast protiamerikanizma (*anti-americanism*) v regiji povzročila zmago čilskih komunistov v letih 1964 ali 1970, zato so v šestdesetih letih namenile kar 760 milijonov dolarjev za izboljšanje materialnih pogojev čilskih državljanov in izboljšanje javnega mnenja o ZDA. Ta denar je pomagal Čilencem uresničevati široke reformne programe: socialne programe, gradnjo novih šol, cest, naselij in zdravstvenih ustanov. ZDA so to denarno pomoč videle kot najučinkovitejši način za nadzorovanje političnih in ekonomskih sprememb Čila. Vendar je Amerika ravno s pogojevanjem svoje finančne pomoči zaostрила bilateralne odnose med državama in povzročila naraščanje protiamerikanizma znotraj države (McPherson, 2006, str. 115).

V času Freieve vlade je bila prevladujoča strategija industrializacije v državi še naprej uvozna substitucija, s krepitvijo katere so se v gospodarstvu pojavili trije ključni problemi: močan negativen vpliv na izvoz, ki zmanjšuje možnosti države pri povečevanju mednarodne menjave, večja izpostavljenost države šokom pogojev menjave zaradi majhnega izvoza in manjša blaginja ljudi zaradi dražjih izdelkov (Sapelli, 2003, str. 7).

4 Čile pred uveljavitvijo neoliberalnega programa

Frei si je s svojimi reformami in njihovim uresničevanjem v državi ustvaril nasprotovanje znotraj lastne administracije, pomembnih družbenih skupin in širše čilske družbe, ki se je na naslednjih predsedniških volitvah odločila za drugačno pot razvoja države (Feinberg, 1972, str. 78). Na predsedniških volitvah leta 1970 je s svojo stranko Popularno unijo zmagal kandidat politične levice Salvador Allende (Brock, 1989, str. 68; Falcoff, 2003, str. 42). Allendejeva vlada je poudarjala nujnost obsežnih strukturnih sprememb, ki so se začele z agrarno reformo, nacionalizacijo bank in podjetij, ter prerazdelitvijo dohodka. Allendejev socializem se je s temi ukrepi osredotočil na protiimperializem in protimonopolizem (Feinberg, 1972, str. 108). Njegov gospodarski minister je bil pristaš teorije strukturne odvisnosti, ki temelji na ideji, da morajo države tretjega sveta same poiskati pot za lasten razvoj in ne le slediti načinu razvoja razvitih držav. Tako so bile gospodarske reforme usmerjene k prestrukturiranju modernega sektorja čilskega gospodarstva iz proizvodnje luksuznih dobrin v proizvodnjo potrebnih strojev, vmesnih proizvodov in izvoznih izdelkov. S tem bi se zmanjšala odvisnost države od tujine (Feinberg, 1972, str. 172–4).

Vlada je izvršila nacionalizacijo bank in podjetij z namenom pravičnejše porazdelitve moči v državi. Podjetja bi vodili managerji, ki bi jih imenovala vlada kot predstavnik ljudstva. Z nacionalizacijo naj bi se zmanjšala odvisnost čilskega gospodarstva od tujega vpliva s pridobitvijo državnega nadzora nad ključnimi dejavniki celotnega gospodarstva: proizvodnimi, finančnimi in veleprodajnimi sektorji, povezanimi z mednarodno trgovino, ter ponudbo in povpraševanjem (Feinberg, 1972, str. 175–7; Merom, 1990, str. 81).

Agrarna reforma znotraj Allendejevega programa naj bi bila hitra, vseobsegajoča in socialistična. Allendejev kmetijski minister je obljubil razlastitev vseh posesti, ki so presegale osemdeset »osnovnih« hektarov. Pri podržavljanju posestev so imeli koristi predvsem bivši najemniki (družabniki) posestev, navadni delavci (približno dve tretjini podeželske delovne sile) pa niso dobili ničesar (Collier & Sater, 1996, str. 338; Reid, 2007, str. 111). Do leta 1973 je prišlo do zamenjave lastništva okoli 60 % vseh kmetij v državi, od tega se sta se dve tretjini vseh zamenjav zgodili v času Allendeja. Zemljiški posestniki so utrpeli veliko denarno škodo zaradi neizplačila odškodnine za zemljo; njihova izguba je bila ocenjena na 1, 6 milijarde ameriških dolarjev (toliko kot je znašal takraten bruto domači proizvod⁴ (v nadaljevanju BDP) Čila) (Barton, 2004, str. 14; Reid, 2007, str. 111). Vse zasežene kmetije je vlada združila v nove t.i. centre agrarne reforme. Vsak center je moral državi dati 90 % svojih dobičkov, iz katerih je država plačevala plače njihovim članom (bivšim najemnikom in delavcem). Država je hkrati upravljala s celotnim tržnim mehanizmom (vplivala na pogoje nakupa in prodaje kmetijske proizvodnje) (Collier & Sater, 1996, str. 338).

⁴ Bruto domači proizvod (*Gross domestic product* – GDP) je tržna vrednost vseh dobrin in storitev, ki jih državno gospodarstvo proizvede v določenem časovnem obdobju (ponavadi v času enega leta) (Encyclopedia Britannica 2009a).

Za boljšo prerazdelitev dohodka je bila uveljavljena večja socialna pravičnost, ki je nekaj realne gospodarske moči dala delavcem, ki so kupovali predvsem potrošne dobrine, v proizvodnjo katerih se je začelo osredotočati državno gospodarstvo. Močno se je povečalo tudi državno financiranje javnih del, ki so vključevala gradnjo infrastrukture v delavskih naseljih (vodovodna in plinska instalacija, zdravstvene klinike, policijska oporišča), namakalne projekte (velikega pomena za državo, kjer večina regij ne prejema nobenega dežja vsaj 6 mesecev na leto) in pospeševanje gradnje podzemne železnice (Feinberg, 1972, str. 175).

Posledice reform so bile predvidljive: najprej je gospodarstvo raslo hitro, saj je bila uporabljena še neizrabljena zmogljivost države, brezposelnost in inflacija sta padali (Reid, 2007, str. 111). (Feinberg, 1972, str. 175).

Tabela 1: Ekonomski indikatorji pred Allendejem in po Allendejevih reformah

	Leto 1970	Leto 1973
Bruto nacionalni dohodek ⁵ na prebivalca	860 \$	1320 \$
Gospodarska rast (na leto)	2 %	-5 %
Inflacija	41 %	414 %
Brezposelnost	6, 4 %	5, 3 %
Zunanji dolg (v milijonih \$)	2977, 238	3854, 608

Vir: Government of Chile, 1991; Skupina Svetovne banke Chile, 2007a; Skupina Svetovne banke Chile, 2007b.

Vendar so se kmalu za pozitivnimi učinki pojavile ogromne negativne posledice reform, ki so učinkovito delovale zgolj kratkoročno: javni sektor je utrpel deficit, ter je bil zato prisiljen odložiti plačila dolgov. Tudi privatne investicije so izginjale, saj je zasebno poslovanje ogrožala odsotnost kakršnihkoli omejitev države kot večinskega lastnika večine podjetij. Država in nacionalizirana podjetja so bila slabo vodena, njihovo poslovanje pa je zahtevalo visoke subvencije (Corbo & Solimano, 1991, str. 57; Reid, 2007, str. 111). S socialističnimi gospodarskimi ukrepi je država utrpela visoko inflacijo, povečala se je tudi brezposelnost. Do leta 1973 se je Čile soočalo s pomanjkanjem, racionaliziranjem osnovnih življenjskih potrebščin in črnimi trgi. Obseg deficita v javnem sektorju v vrednosti 30, 5 % državnega BDP-ja in 414 % inflacijo sta se odrazila v recesiji (Corbo & Solimano, 1991, str. 57; Reid, 2007, str. 111). S povečanjem distributivne vloge države pa je Allendejevi vladi vendarle uspelo povečati bruto nacionalni dohodek na prebivalca iz 860 ameriških dolarjev na 1320 dolarjev.

⁵ Bruto nacionalni dohodek (*Gross national income* – GNI) je mera letnega nacionalnega dohodka na prebivalca (Encyclopedia Britannica, 2009b).

Allendejeve reforme so tako povzročile poslabšanje gospodarskega položaja s pretirano zadolženostjo države. Hkrati se je kazala nezmožnost vlade, da zadovolji potrebam ljudi. S tem se je krepila opozicija, ki je nastajala v času Allendejevega vladanja in ki je, skupaj s pritiskom tujine, v državi sprožila močno nezadovoljstvo ljudi nad režimom. Znotraj Čila so se začele pospešene akcije za odstranitev Allendejevega režima (Merom, 1990, str. 95; Hickman, 1998, str. 106).

5 Uveljavitev neoliberalnega programa v Čilu

Septembra 1973 je vrhovni poveljnik čilske vojske Augusto Pinochet s pomočjo desnih političnih strank in neuradno pomočjo ameriških obveščevalnih služb izvršil državni udar proti Allendejevi vladi. Allende je umrl med napadom na predsedniško palačo, Pinochet pa je po prihodu na oblast vzpostavil vojaško diktaturo. Najprej je obračunal s političnimi nasprotniki (s poboji ali represijo), predvsem s podporniki Revolucionarnega levega gibanja. Svoj režim je želel legitimizirati na postavki, da so njegovi nasprotniki komunisti, ki predstavljajo grožnjo nacionalni, regionalni in svetovni varnosti (Francis & Kaufman, 2005, str. 837; Schatan, 2001, str. 57). Po vojaškem udaru leta 1973 je Pinochet vzpostavil način vladanja, ki je temeljil na kultu osebnosti. Kljub vračanju k civilnemu režimu, ki je bil napovedan za leto 1985, si je Pinochet s sprejetjem nove ustave iz leta 1980 zagotovil predsedniško mesto do leta 1990. Pri vladanju je imel močno podporo vojske in ameriške vlade (Carey, 2009, str. 114).

Novi politični režim je potreboval tudi določeno ekonomsko politiko, ki jo je leta 1975 Pinocheju predstavila njegova ekonomska skupina, znana kot čikaški fantje (Bengoa & Pérez, 1996, str. 92; Nelson, 2002, str. 83). Ti so predlagali vpeljavo neoliberalnih reform s t.i. terapijo šoka, kar je pomenilo takojšnjo ukinitvev Allendejevih socialističnih reform in čim hitrejšo uvedbo neoliberalnih reform (ki so bile prejšnjim reformam popolnoma nasprotna) (Gandin 2009). Le tako bi lahko bile uspešne v gospodarstvu, ki se sooča z visoko inflacijo in visokim proračunskim deficitom (Nelson, 2002, str. 83).

Milton Friedman je kot promotor neoliberalne teorije v marcu leta 1975 obiskal Čile, da bi pomagal »prodati« celotni neoliberalni načrt vojaški hunti. Slednja je bila kljub vneti obrambi svobodnega poslovanja podjetij še vedno naklonjena velikemu državnemu sektorju. Friedman je imel serijo predavanj o pozitivnih učinkih neoliberalne teorije, ter se je srečal tudi z generalom Pinochetom. Friedman je branil svoj odnos do Pinocheta s tem, da je trdil, da je Allende v Čilu povzročil ogromno lakoto, med njegovo vladavino pa so zaprli mnogo njegovih političnih nasprotnikov, izginilo pa je tudi več tisoč ljudi. Vendar so se te stvari dogajale v Čilu tudi pod Pinochetem, ki so ga čikaški ekonomisti branili. Friedman je vztrajal, da vojaška hunta ponuja več manevrskega prostora za posamezne iniciative in spodbude v zasebni sferi življenja, ter s tem večjo priložnost k vrnitvi v demokratično družbo.

Neoliberalne reforme so se v Čilu začele izvajati že en mesec po Friedmanovem obisku (Gandin, 2009).

6 Neoliberalne gospodarske reforme Augusta Pinocheta

Neoliberalne gospodarske reforme vojaške vlade Augusta Pinocheta so skušale z ukrepi rešiti naslednja področja: zmanjšati proračunski deficit (eden prvih in najpomembnejših ukrepov), znižati inflacijo (enega pomembnih protiinflacijskih ukrepov je predstavljalo fiksiranje deviznih tečajev), omogočiti liberalizacijo gospodarstva (ki je bila izjemno hitra) in liberalizacijo trgovine (ki je močno povečala uvoz tujih dobrin) (Conway, 1997, str. 3).

Za zmanjšanje proračunskega deficita je bil eden prvih ukrepov nove vlade izrazito zmanjšanje državnega sodelovanja na gospodarskem področju, skupaj z ukinitvijo vseh vrst socialnih subvencij in koristi delavcem (Schatan, 2001, str. 61–2). Aprila leta 1975 je centralna banka predstavila monetarno politiko, katere cilj je bilo zmanjšanje državnega trošenja (Conway, 1997, str. 4).

Vendar je država ob gospodarski krizi na začetku osemdesetih let povečala svoje izdatke. Začela je namreč odplačevati tuje kredite, ki jih banke in podjetja niso bila sposobna plačevati. Do konca leta 1981 je bila država soočena z velikim tujim dolgom (Conway, 1997, str. 4; Valdés, 1995, str. 263). Vlada je za zmanjšanje zunanjega dolga predstavila preureditev celotne dolžniške sheme in ustanovitev novega programa, ki bi omogočil tujim investitorjem, da kupijo zasebni čilski dolg s popustom, ter ga spreobrnejo v lastni notranji dolg, ki bi bil lahko prodan. Spremenjena je bila tudi sestava vladnega trošenja iz vladne potrošnje v javne investicije (Conway, 1997, str. 3–6).

Zniževanje visoke inflacije, ki so jo povzročile Allendejeve reforme, se je začelo z opustitvijo cenovnih nadzorov konec leta 1973, edina institucija za reguliranje cen je ostal trg (Conway, 1997, str. 3; Coeymans & Mundlak, 1993, str. 7). Vlada je razglasila novo ureditev plač, ki naj bi se ujemale z rastjo cen, tako da bi se kupna moč ljudi ohranjala. S prilagoditvijo plač visoki inflaciji, ki se je hitro zniževala, so se realne plače zvišale. Vladni pristop k zmanjšanju inflacije je bil na začetku neuspešen z letno inflacijo okoli 300 % (Conway, 1997, str. 3).

Država je leta 1979 kot protiinflacijski ukrep fiksirala tečaj. Tako je vlada, posredno ali neposredno, nadzorovala določene cene kot je stopnja tečaja, ki je bila fiksna nekaj let, dokler ni zunanji dolg tako narasel, da je bila vlada prisiljena devalvirati svojo valuto, saj se ni bila zmožna soočiti z zunanjimi obveznostmi (Coeymans & Mundlak, 1993, str. 7). Do sredine leta 1982 je vlada regulirala le minimalno plačo, ki je bila na nizki ravni, da bi spodbujala zaposlenost in preprečevala večjo inflacijo (Conway, 1997, str. 3–6; Ensalaco, 1999, str. 156).

Za liberalizacijo gospodarstva je vlada začela proces privatizacije, ki je bil usmerjen k prodaji večine realnega premoženja, nacionaliziranega v času Allendejeve administracije (Conway, 1997, str. 3; Coeymans & Mundlak, 1993, str. 7). Mnoga državna podjetja so bila privatizirana po določenem tranzicijskem obdobju, ko je za njihovo upravljanje skrbela administracija civilnega in vojaškega osebja, odgovorna za njihovo poslovanje. Nekatera izmed teh podjetij so predstavljala pomembne koristi za državo. Tisti uradniki, ki so bili odgovorni za javna podjetja v imenu države, so v procesu privatizacije postali glavni delničarji novih privatiziranih podjetij po izjemno nizkih cenah (Reid, 2007, str. 180; Schatan, 2001, str. 61–2). Med letoma 1977 in 1981 je proizvodnja v državi zrastle za 7, 9 % (Conway, 1997, str. 3–4). Finančna liberalizacija se je končala leta 1980 z odstranitvijo nadzora nad medbančnim posojanjem. Pomanjkanje regulacije je povzročilo neodgovorno poslovanje bank in podjetij, ki so začela razglasiti bankrot (Conway, 1997, str. 4; Valdés, 1995, str. 263).

Leta 1982 se je realna proizvodnja je zmanjšala za 15 %, realne obrestne mere so se dvignile, valuta pa je devalvirala. 800 podjetij je razglasilo bankrot, leta 1983 pa je država morala prevzeti nadzor nad petimi največjimi zasebnimi bankami (Conway, 1997, str. 4; Valdés, 1995, str. 263). Nove reforme so se po gospodarski krizi osredotočile na okrepitev korporacijskih in finančnih sektorjev, ter na povečanje domačega varčevanja in investicij. Vlada je s spremenjeno politiko povečala spodbude za zasebno domače varčevanje in investicije z zmanjšanjem davka na dohodek in korporativne zaslužke (Conway, 1997, 3–5). Vlada je prav tako začela s programom za rekapitalizacijo zasebnih bank. Sredi osemdesetih let je bila večina finančnih institucij, ki so bile prej nacionalizirane, ponovno privatiziranih, vendar so dobile nove lastnike, ne prejšnjih skupin moči – *gruposov*. Nove reforme so povečale realni BDP, ki je znašal 6, 2 % na leto (Conway, 1997, str. 6; Ensalaco, 1999, str. 156).

Pri trgovinski liberalizaciji se je konec leta 1974 in leta 1975 vlada osredotočila na zmanjšanje plačilnobilančnega deficita, ki ga je povzročil padec svetovne cene bakra in trikrat višje cene nafte (kot posledica prve naftne krize) (Conway, 1997, str. 3). Namen reform je bil povečati uvoz cenejših izdelkov v državo (Gandin, 2009). Carine so bile v povprečju zmanjšane za 105 %, do dogovora o enotni 10 % stopnji davka glede na vrednost⁶ leta 1979 (Coeymans & Mundlak, 1993, str. 7). Z liberalizacijo kapitala se je razširil izvozni sektor, ki je temeljil na lesarstvu, rudarstvu, ribištvu in papirni industriji. Vendar se je zaradi relativnega naraščanja cen v Čilu (v primerjavi s tujimi trgi) izvozna konkurenčnost gospodarstva močno znižala (Gandin, 2009).

Leta 1985 je na podlagi lekcije gospodarske krize, ki je nastala v državi, finančni minister začel z novimi dolgoročnimi gospodarskimi reformami, ki so se osredotočale na podpiranje izvoznih proizvodov, ki ne vsebujejo bakra (Conway, 1997, str. 5). Za spodbujanje izvoza so bili še istega leta ukinjeni davki na dodano vrednost, na vmesne uvozne izdelke, porabljene za

⁶ Davek *ad valorem*, ki temelji na vrednosti nepremičnine ali zasebne lastnine (Dictionary Babylon, 2009).

domač izvoz, pa je bil uveden 10 % rabat. Uvozne carine so bile zmanjšane iz 35 % na 15 % (Conway, 1997, str. 5; Coeymans & Mundlak, 1993, str. 7).

Tabela 2: Ekonomski indikatorji pred Pinochetom in po Pinochetovih reformah

	Leto 1973	Leto 1980	Leto 1990
Bruto nacionalni dohodek na prebivalca	1320 \$	2240 \$	2250 \$
Gospodarska rast (na leto)	-5 %	8 %	4 %
Inflacija	414 %	29 %	22 %
Brezposelnost	5, 3 %	14, 3 %	8, 1 %
Zunanji dolg (v milijonih \$)	3854, 608	12081, 264	19225, 816

Vir: Government of Chile, 1991; Skupina Svetovne banke Chile, 2007b; Skupina Svetovne banke, 2007c; Skupina Svetovne banke, 2007d.

Takoj po uvedbi neoliberalnih ukrepov, ki so bili do leta 1980 usmerjeni predvsem v zmanjšanje plačilnobilančnega deficita in znižanje inflacije, se je gospodarska rast (in posledično tudi bruto nacionalni dohodek na prebivalca) zvišala, inflacija pa močno znižala. Vendar sta se hkrati močno zvišala brezposelnost in zunanji dolg, ki sta bila močno povezana z bankrotom mnogih podjetij in bank, ki niso bili sposobni odplačevati tujih kreditov. Z novimi reformami po gospodarski krizi v državi na začetku osemdesetih let se je brezposelnost zmanjšala, kljub manjši letni gospodarski rasti pa je bruto nacionalni dohodek na prebivalca ostal približno enak kot leta 1980. Inflacija se je znižala, zunanji dolg pa je zaradi krize še dodatno narasel.

Kljub novim reformam po gospodarski krizi je šestnajst let konzervativne ekonomske politike in avtoritarnega vladanja povzročilo poslabšanje položaja ljudi: skoraj polovica populacije je živela pod mejo revščine, realne plače pa so ostale 19 % pod svojo stopnjo iz leta 1970. Dohodkovna neenakost se je povečala, predvsem v prvem desetletju Pinochetovega režima, ko so se z zmanjšanjem socialne porabe začele zmanjševati tudi plače revnih (Conway, 1997, str. 1; Galbraith & Berner, 2001, str. 216).

7 Primerjava vplivov neoliberalnih reform v Čilu s posledicami svetovne finančne krize

7.1 Ocena vpliva Pinochetovih neoliberalnih reform na čilsko gospodarstvo

Prihod Pinocheta na oblast in njegov način vladanja sta imela vse značilnosti avtoritarnih režimov in v ničemer nista izpolnjevala kriterijev političnega razvoja države. Državljeni niso imeli priložnosti svobodno izbirati svoje vlade, prav tako pa jim niso bile zagotovljene

osnovne pravice svobode govora, pisanja in poštenega sojenja. Kakršnokoli nestrinjanje ali nasprotovanje politični oblasti je bilo prepovedano. Taka oblika vladanja politične desnice je v določeni državi nujen predpogoj za uvajanje desnih ekonomskih reform neoliberalizma. Neoliberalizem je ključno vplival na temeljne cilje največjih svetovnih ekonomskih institucij Bretton Woodsa (MDS in Svetovne banke), ki sta svojo finančno pomoč latinskoameriškim državam vedno pogojevali s privatizacijo, gospodarsko rastjo in uravnoteženo plačilno bilanco, ne glede na distribucijo bogastva in stopnjo brezposelnosti v državi. To je bil tudi vzrok za dolžniške krize latinskoameriških držav v osemdesetih letih. Neoliberalni ukrepi so kot ekonomske politike desnih avtoritarnih režimov v Latinski Ameriki vedno prišli kot predlogi zahodnih vlad ali ekonomskih šol, na katerih so temeljile tudi svetovne gospodarske institucije.

Neoliberalni ukrepi so v Čilu ustvarili premajhno regulacijo nad poslovanjem tujih in domačih podjetij. Močno omejen nadzor nad tujimi multinacionalnimi podjetji je omogočil veliko repatriacijo dobičkov nazaj v razvite države, kljub temu da je bil ta dobiček dosežen na podlagi značilnosti čilskega trga, ki so multinacionalkam omogočile ugodnejše poslovanje (predvsem v obliki cenejše delovne sile). Tako poslovanje so jim omogočile nestabilne politične razmere, ki so ustvarile slabo zakonodajo, ter politična korupcija (Conway, 1997, str. 4; Gandin, 2009). Premajhna regulacija je bila prisotna tudi pri poslovanju domačih podjetij v Čilu. Hitra privatizacija je ustvarila nov močan družbeni razred (družbene skupine imenovane *grupos*), ki mu je nizek nadzor omogočil neodgovorno poslovanje, ki je povzročilo mnogo bankrotov domačih bank in podjetij (Conway, 1997, str. 3–4; Valdés, 1995, str. 263).

Z odstranitvijo nadzora nad medbančnim posojanjem leta 1980 je povečana zasebna mobilnost kapitala čilskim bankam omogočila tuje kredite po relativno nizki mednarodni obrestni meri in domače kredite po visokih čilskih obrestnih merah. Tako so imele banke visoke dobičke. Konec leta 1980 so zaradi pomanjkanja regulacije, ki je povzročila neodgovorno poslovanje, prva podjetja *grupos* zašla v resne finančne težave. Nekatera podjetja so začela razglasiti bankrot. Tuje kredite, ki jih podjetja in banke niso bila več sposobna odplačevati, je začela odplačevati država. Do konca leta 1981 je bila država poleg velikega tujega dolga soočena z nesolventnim domačim finančnim sistemom (Conway, 1997, str. 4; Valdés, 1995, str. 263). Z novimi reformami za okrepitev finančnih sektorjev so se domače investicije stabilno povečevale iz 12, 4 % leta 1984 na 23 % leta 1989 (Conway, 1997, str. 3–5). Finančni sektor v državi si je od krize opomogel s pomočjo vlade, ki se je izognila napakam, ki jih je prej naredila pri finančni liberalizaciji, okrepile pa so se tudi bančne regulacije. Skupaj z nacionalizacijo večine finančnih institucij se je povečal realni BDP, ki je znašal 6, 2 % na leto (Conway, 1997, str. 6; Ensalaco, 1999, str. 156).

Posledica programa za znižanje proračunskega deficita je bil padec čilskega BDP-ja za 12, 9 % leta 1975. Z zmanjšanjem državnega trošenja je država ukinila proračunski deficit do leta 1976. Do leta 1977 se je trend obrnil in država je zopet beležila gospodarsko rast (Conway,

1997, str. 4; Valdés, 1995, str. 263). Zaradi bankrota bank in podjetij na začetku osemdesetih let se je tuje zadolževanje države močno povečalo. Vlada je z novimi ukrepi za prodajo dolga tujim investitorjem zmanjšala trošenje iz 30 % BDP-ja leta 1985 na 20 % BDP-ja leta 1989. S temi ukrepi je država med letoma 1985 in 1990 poplačala skoraj 9 milijard dolarjev zunanjega dolga (Conway, 1997, str. 3–6).

Posledica programa za znižanje proračunskega deficita je bilo tudi nenadno povečanje brezposelnosti leta 1975. Pinochetova vlada je ukinila kakršnokoli pogajalsko moč delavcev z ukinitvijo kolektivnih pogajanj in prepovedjo dejavnosti sindikatov (Conway, 1997, 3). Novi zakoni so obravnavali delo kot vse ostale proste dobrine, ter s tem izničili štiri desetletja napredne delavske zakonodaje (Gandin, 2009). Kljub temu, da je država od leta 1977 dalje beležila stabilno gospodarsko rast, nižjo inflacijo in liberalizirala trgovino, se koristi niso prenesle na vse državljane: nezaposlenost je ostala na visokih 15 %, realne plače so bile za 27 % nižje kot leta 1971. Trgovinska liberalizacija je z uvozom cenejših dobrin v državo povzročila izgubo služb več deset tisoč javnih delavcev, dohodkovna neenakost pa se je poglobljala, saj je čedalje večji delež dohodka (85 % vse rasti) dobivalo le 20 % najbogatejših državljanov (Conway, 1997, str. 3–4). Politična in gospodarska moč se je koncentrirala v rokah majhnega števila ljudi, medtem ko je veliko število državljanov pretresala revščina (Nelson, 2002, str. 84).

Stopnja brezposelnosti je leta 1982 zaradi bankrotov podjetij in bank dosegla 30 %. Z novimi reformami po gospodarski krizi države si je leta 1984 proizvodnja opomogla. Brezposelnost se je začela zmanjševati z zamenjavo vodstvenih kadrov, ki so omejevali proizvodno učinkovitost podjetij. Stopnja brezposelnosti se je začela zniževati in je leta 1989 dosegla 6 % (Conway, 1997, str. 3–6; Ensalaco, 1999, str. 156).

S spremenjeno Pinochetovo trgovinsko politiko je Čile izstopil iz številnih zavezništov, ki so promovirala regionalno industrializacijo. Z novimi trgovinskimi reformami se je močno povečal uvoz nizko cenovnih dobrin v državo (Gandin, 2009). Njihova razpoložljivost v državi se je močno povečala med letoma 1977 in 1981. Fiksiranje deviznih tečajev leta 1979 in dodatna inflacija sta močno zmanjšala konkurenčnost čilskega izvoznega sektorja. To je imelo vpliv tudi na druge sektorje gospodarstva države (Conway, 1997, str. 4; Valdés, 1995, str. 263). V začetku osemdesetih let se je tako čilsko gospodarstvo soočalo s problemom neuravnoteženosti plačilne bilance, zato se je vlada po pomoč obrnila k MDS⁷ in Svetovni banki (Schatan, 2001, str. 62). MDS je svojo finančno pomoč pogojeval s spremembami v

⁷ Finančno pomoč MDS pospremi s paketom priporočil, ki se imenuje stabilizacijski program. Čeprav ta institucija nima nobene moči za vmešavanje v notranje zadeve držav, pa to stori vsakič, ko dana finančna pomoč preseže določeno vsoto, ki je odvisna od kvote posamezne države v tej instituciji. Čeprav se stabilizacijski programi med seboj razlikujejo, pa vsi vsebujejo temeljne sestavine: liberalizacijo zunanje menjave in nadzora uvoza, večjo dovezetnost za investicije in domače protiinflacijske programe (ki zajemajo nadzor bančnih kreditov, nadzor vladnega deficita, nadzor nad povečanjem plač in odstranitev cenovnih nadzorov) (Mrak, 2002, str. 417–9; Schatan, 2001, str. 62).

ekonomski politiki Čila, saj stare politike niso bili uspešne pri reševanju plačilnobilančnega deficita (Valdés, 1995, str. 264).

Po ukrepih, ki so podpirali čilski izvoz, je slednji od leta 1985 do leta 1989 narasel za 10,5 %, postal pa je tudi močno diverzificiran: medtem ko je baker leta 1970 predstavljal kar 70 % čilskega izvoza, je leta 1990 predstavljal 45 % vsega izvoza države. Tudi spekter držav, kamor je Čile izvažal svoje proizvode, je postal širši: vključeval je Azijo, Latinsko Ameriko in Severno Ameriko, kamor je šlo kar 20 % čilskega izvoza. V Evropo je šlo 30 % državnega izvoza. Državi so bili naklonjeni tudi svetovni trendi cen, saj so se cene bakra med letoma 1985 in 1989 kar podvojile (Conway, 1997, str. 5; Coeymans & Mundlak, 1993, str. 7).

Negativne posledice neoliberalnih reform v Čilu so vplivale na vse sektorje gospodarstva. V Čilu so bile reforme že same po sebi vseobsegajoče, ter so z ohranjanjem močne odvisnosti čilskega gospodarstva od tujine ustvarile nesamozadostnost tega gospodarstva (Coeymans & Mundlak, 1993, str. 7; Gandin, 2009).

Najočitnejši dosežek neoliberalnih reform v državi je bilo znižanje inflacije. Protiinflacijske reforme so se izkazale za uspešne, saj je do leta 1977 letna stopnja inflacije iz 300 % padla na 84 %. Ker je plačilna bilanca države tudi leta 1979 ostala uravnotežena, inflacija pa na 80 % stopnji, je država tega leta kot protiinflacijski ukrep fiksirala tečaj. Leta 1981 je inflacija padla na 9 % (Conway, 1997, str. 3). Prav tako se je z neoliberalnimi reformami zmanjšal proračunski deficit, povečale pa so se tuje neposredne investicije. Vse to (z izjemo fiksiranja deviznega tečaja) je bilo v skladu z navodili MDS in drugih mednarodnih finančnih institucij (Schatan, 2001, str. 61–63). Vendar so negativne posledice neoliberalnih reform presegle pozitivne, saj so zmanjšale blaginjo večine prebivalstva. Domače investicije in prihranki so ostajali na nizki ravni. Izvozna naravnost se ni pretirano povečala in še vedno ne dosega ravni, ki bi prinesla večjo korist Čilu, pa tudi drugim latinskoameriškim državam. Te države so zato (kot posledico neoliberalnih ukrepov) v osemdesetih letih prejšnjega stoletja doživele močno recesijo, ki se je pojavila v obliki velike brezposelnosti in visoke stopnje neenakosti znotraj posameznih držav (Ward, 1997, str. 38–9).

Ekonomski razvoj države mora v svojem bistvu predstavljati celoten obseg spremembe, s katero je socialni sistem usmerjen k različnim potrebam posameznikov in socialnih skupin znotraj tega sistema. Temu temeljnemu cilju (po svoji naravi) ni sledil ekonomski sistem iz časa predsedovanja Pinocheta. Reforme »čikaških fantov« so sledile predvsem dvema pomembnima ciljema: zmanjšanju proračunskega deficita države, ter znižanju inflacije. Pri tem so zanemarile pomen redistribucije bogastva in pomembnost razvoja domače industrije, ki bi pripomogla k večji zaposlenosti in blaginji državljanov, ter pomen manjše odvisnosti gospodarstva od tujine, predvsem od ZDA. Čeprav so se gospodarske reforme v času vladanja Pinocheta osredotočile na izboljšanje položaja države po času Allendejeve vladavine (kar bi pomenilo tudi neodvisnost in stabilnost državnega gospodarstva), pa je bilo v Pinochetovem interesu ohraniti močno odvisnost države od ZDA, kjer je imel močno finančno podporo za

vladanje. Vse reforme, ki so se zgodile v Pinochetovem času so bile radikalno nasprotne reformam v času predsedovanja Allendeja, ter so zato na čilsko gospodarstvo delovale kot »šok«. Takih reform ne bi bilo možno v tako kratkem času opraviti v nobeni demokratično vodeni družbi, kot je pokazal poskus uvajanja teh reform v ZDA, kjer so naletele na odpor družbe. Tako hitro so bile lahko izpeljane le v avtoritarnem režimu kot ga je vodil Pinochet.

Pomembna je še ena značilnost neoliberalnih reform. Te reforme niso nastale kot ekonomska alternativa Allendejevim reformam po letu 1973, saj niso upoštevale potreb in značilnosti čilskega gospodarstva. Bile so sestavni del neoliberalnega programa čikaške šole, ki ga je slednja skušala uresničiti v katerikoli državi (ne glede na njene značilnosti), ter tako dokazati njegovo univerzalnost. To je bil še en razlog za neuspešnost teh reform.

7.2 Svetovna finančna kriza in njene posledice

Svetovni gospodarski sistem, ki je utemeljen na neoliberalni ideologiji, je leta 2007 doživel finančno krizo. Glavni razlogi za krizo so bili pomanjkanje primerne regulacije, polarizacija dohodkov, pretirana likvidnost, konflikti med finančnim in proizvodnim kapitalom, asimetrične informacije, dileme glavnih akterjev in racionalne omejitve. Te tržne nepopolnosti so bile spregledane s strani neoliberalnih ukrepov vlad pred krizo (Blankenburg & Palma, 2009).

Neoliberalne reforme vlad je podpiral tudi svetovni gospodarski sistem, ki je bil s strani zahodnih držav oblikovan tako, da povečuje gospodarsko neenakost med državami. Sistem ne upošteva kulturnih in razvojnih razlik med državami, saj daje prednost že razvitim državam, kamor še vedno odhaja večina dobičkov iz mednarodne trgovine (Bauer & Sen, 2004, str. 95; Lawson, 1996, str. 1336; Nanto, 2009, str. 2).

Svetovni gospodarski sistem temelji na moči ameriškega gospodarstva, ki kot glavni svetovni povpraševalec predstavlja glavnega spodbujevalca svetovnega gospodarstva. Svetovna finančna kriza se je začela prav v ZDA, kjer so ameriške banke v želji po večjih dobičkih posojilojemalcem odobravale kredite po nizkih obrestnih merah in brez zadostnega kritja. To jim je omogočila premajhna državna regulacija njihovega poslovanja. Ustvarjeno nerealno povpraševanje, ki je povečalo proizvodnjo podjetij, se je s z nesposobnostjo odplačila kreditov ustavilo. Tako je kriza prizadela vse sektorje gospodarstva, zaradi medsebojne povezanosti svetovnih trgov pa se je hitro razširila po celem svetu (Singh, 2008).

S pomanjkanjem ustrezne regulacije tržnih aktivnosti bank se je pred krizo na globalni ravni ustvarila nova gospodarska (bančna) elita, ki je želela povečati svoje premoženje na podlagi odobranja posojil brez potrebne stopnje njihovega kritja. Špekulativno poslovanje bank se je številčno množilo in svoje poslovanje geografsko močno razširilo (Ghosal & Miller, 2006, str. 5–6). Tudi po izbruhu krize se še vedno kaže moč teh gospodarskih elit, saj so njihove banke in podjetja od države prejela mnogo finančne pomoči (z namenom preprečiti množično

odpustitev delavcev), ne da bi se zahtevali kakršnikoli odstopi s strani vodstva bank ali podjetij za neodgovorno poslovanje (Asmussen, 2009, str. 1; Simpkins, 2009).

Globalna finančna kriza je povzročila množično brezposelnost po vsem svetu. Ogromno bank, ki so izdajale nezavarovana posojila in podjetja, ki so poslovala na podlagi nerealnega povpraševanja po svojih proizvodih in storitvah, se je znašlo v hudih težavah, ki jih rešujejo z množičnim odpuščanjem delavcev. Manjša zaposlenost posledično vodi do manjšega povpraševanja po izdelkih in storitvah, to pa do množičnih propadov majhnih in srednjih, pa tudi velikih podjetij, ki so morala zmanjšati svojo proizvodnjo (Zire Al-Saadi, 2008, str. 1).

Finančna kriza je tako pokazala na nesamozadostnost sodobnega ameriškega gospodarstva (natančneje ameriškega bančnega sistema), ki brez potrebne državne regulacije ne more delovati učinkovito. Ni torej dovolj, da država bankam in podjetjem omogoči le institucionalne pogoje za poslovanje, vzpostaviti mora tudi nadzorne mehanizme za njihovo poslovanje (Posen, 2009).

7.3 Primerjava vplivov neoliberalnih v Čilu s posledicami svetovne finančne krize

Neoliberalne reforme, ki so se v Čilu izvajale v sedemdesetih letih 20. stoletja, so v državi povzročile gospodarsko krizo, ki je zahtevala nove gospodarske ukrepe za oživitve gospodarstva. Z bankrotom mnogih podjetij in bank, ki so predstavljala temelj čilskega gospodarstva, se je pokazala neučinkovitost neoliberalnih reform (Ward, 1997, str. 39). Negativne posledice neoliberalnih reform so se pokazale tudi na globalni ravni, kjer je delovanje držav in svetovnega gospodarskega sistema na predpostavkah neoliberalne teorije pripeljalo do zadnje svetovne finančne krize. Glavni vzrok za krizo je bilo pomanjkanje primerne tržne regulacije, ki je predpostavljala popolno konkurenčnost trgov (Blankenburg & Palma, 2009).

Neoliberalni ukrepi v Čilu so s premajhno regulacijo ustvarili novo gospodarsko elito (*grupose*), ki je z željo po čim višjem dobičku povzročila mnogo bankrotov čilskih podjetij (Valdés, 1995, str. 263). Nezaostna regulacija zasebnih bank je bil eden temeljnih vzrokov tudi za finančno krizo na globalni ravni. Z njo se je (tako kot v Čilu) na globalni ravni ustvarila nova gospodarska (bančna) elita, ki je želela povečati svoje premoženje na podlagi odobravanja posojil brez potrebne stopnje njegovega kritja. To je bil tudi glavni povod za recesijo (Ghosal & Miller, 2006, str. 5–6).

Pinochetove neoliberalne reforme so omogočile tujim multinacionalnim podjetjem veliko repatriacijo dobičkov nazaj v razvite države (Conway, 1997, str. 4; Gandin, 2009). Isti primer odliva dobičkov v razvite države je tudi pomanjkljivost svetovnega gospodarskega sistema, ki kot »skrbnik« svetovnega gospodarstva ne upošteva dejanskega razmerja gospodarske moči

med državami. Na pomanjkljivost tega sistema je pokazala finančna kriza, ki se je začela prav v ameriškem gospodarstvu (Bauer & Sen, 2004, str. 95; Nanto, 2009, str. 2).

Tako v Čilu kot tudi kot posledica globalne finančne krize so neoliberalni ukrepi povzročili veliko brezposelnost. V Čilu sta neodgovorno poslovanje domačih podjetij in močna odvisnost čilskega gospodarstva od tujega uvoza močno povečali brezposelnost. Tudi globalna finančna kriza je povzročila množično brezposelnost povsod po svetu. Zaradi velikega zmanjšanja nerealnega povpraševanja so bila podjetja prisiljena zmanjšati proizvodnjo izdelkov in storitev, ter tako odpustiti veliko ljudi. V obeh primerih so podjetja začela poslovati bolje šele z zamenjavo vodstvenih kadrov (ustvarjenih gospodarskih elit) (Conway, 1997, str. 3; Zire Al-Saadi, 2008, str. 1).

Negativne posledice neoliberalnih reform so tako v primeru Čila, kot v primeru svetovne finančne krize vplivale na vse sektorje gospodarstva. Ohranjanje močne odvisnosti čilskega gospodarstva od tujine je ustvarilo nesamozadostnost tega gospodarstva (Coeymans & Mundlak, 1993, str. 7; Gandin, 2009). Po drugi strani je sodobna finančna kriza pokazala na nesamozadostnost sodobnega ameriškega gospodarstva v smislu njegove odvisnosti od pomoči države (ter odvisnosti od tujega povpraševanja, kar pa je v dobi globalizacije normalno) (Posen, 2009).

Nazadnje sta tako vpliv neoliberalnih reform v Čilu, kot svetovna finančna kriza, pokazala, da je neoliberalizem doktrina, ki ne upošteva kulturnih raznolikosti med državami. Že sama doktrina namreč temelji na vrednotah zahodnega sveta, ki pri uveljavljanju svojih reform v Čilu ni upoštevala specifičnosti čilskega gospodarstva (Bengoa & Pérez, 1996, str. 92). Tudi mednarodne institucije, ki predstavljajo osnovo svetovnega gospodarskega sistema, temeljijo na neoliberalnem (zahodnem) pogledu na razvoj držav, ter pri svoji pomoči državam v razvoju in manj razvitim državam ne upoštevajo drugačnega zgodovinskega razvoja teh gospodarstev in kulturnih razlik med državami. Na to je opozorila finančna kriza, ki je pokazala, da neoliberalne gospodarske reforme niso odgovor na gospodarski razvoj sveta (Lawson, 1996, str. 1336).

Sklep

Neoliberalna ekonomska šola je v ospredje prišla v sedemdesetih letih 20. stoletja, ko je bil svet soočen s prvo recesijo po 2. svetovni vojni. Zagovarjala je vlogo trga kot regulatorja gospodarstva. Tržne sile naj bi prinesle svobodo, blaginjo, demokracijo in mir. Za večjo človekovo blaginjo je potrebno omogočiti posameznikovo svobodo, ter razvoj njegovih sposobnosti znotraj institucionalnega okvirja, kjer so jasno določene pravice do zasebne lastnine, svobodni trgi in prosta trgovina. Vloga države je ustvariti in ohraniti institucionalni okvir, ki bi zagotavljal te prakse, vendar se vanje ne sme vmešavati. Neoliberalizem je ključno vplival na temeljne cilje največjih svetovnih ekonomskih institucij Bretton Woodsa (MDS in Svetovne banke), ki sta svojo finančno pomoč latinskoameriškim državam vedno

pogojevali s privatizacijo, gospodarsko rastjo in uravnoteženo plačilno bilanco, ne glede na distribucijo bogastva in stopnjo brezposelnosti v državi.

V neoliberalnem prestrukturiranju gospodarstva naj bi prostotržne sile regulirale vse gospodarske aktivnosti. To bi se doseglo s t. i. terapijo šoka, ki je predvidevala takojšnje končanje starih reform in čim hitrejšo vpeljavo neoliberalnih reform. Neoliberalne reforme, popolnoma skladne z neoliberalno teorijo, so bile kot politike najprej preizkušene v Čilu, kjer je generalu Pinochetu svetovala čikaška ekonomska šola. Čile je tako do leta 1975 z gospodarskimi reformami postal prvi neoliberalni poskus v gospodarstvu in prestrukturiranju države.

Leta 1970 je na čilskih predsedniških volitvah zmagal kandidat politične levice Salvador Allende, ki je v začetku uveljavljal socialistične gospodarske reforme, da bi izboljšal socialni položaj čilskih državljanov. Reforme so zajemale nacionalizacijo bank in podjetij, prerazdelitev dohodka (s povečanjem financiranja javnih del) in agrarno reformo (razlastitev večjih kmetijskih posesti). Kmalu za njihovo uvedbo so reforme pustile negativne posledice: javni sektor je utrpel deficit, privatne investicije so izginjale, država in nacionalizirana podjetja so bila slabo vodena, njihovo poslovanje pa je zahtevalo visoke subvencije. S socialističnimi gospodarskimi ukrepi je država utrpela visoko inflacijo, povečala se je tudi brezposelnost.

Nezadovoljstvo nad posledicami Allendejevih reform je leta 1973 omogočilo državni udar vrhovnega poveljnika čilske vojske Augusta Pinocheta. Pri tem je imel podporo desnih političnih strank in ameriških obveščevalnih služb. Po svojem prihodu na oblast je začel z vpeljavo neoliberalnih reform s terapijo šoka, kar je pomenilo takojšnjo ukinitvev Allendejevih socialističnih reform in hitro uvedbo neoliberalnih reform (ki so bile prejšnjim reformam popolnoma nasprotne).

Neoliberalne gospodarske reforme vojaške vlade Augusta Pinocheta so skušale zmanjšati proračunski deficit (eden prvih in najpomembnejših ukrepov), znižati inflacijo (enega pomembnih protiinflacijskih ukrepov je predstavljalo fiksiranje deviznih tečajev), omogočiti liberalizacijo gospodarstva (ki je bila izjemno hitra) in liberalizacijo trgovine (ki je močno povečala uvoz tujih dobrin).

Prihod Pinocheta na oblast in njegov način vladanja sta imela vse značilnosti avtoritarnih režimov in v ničemer nista izpolnjevala kriterijev političnega razvoja države. Taka oblika vladanja politične desnice je v določeni državi nujen predpogoj za uvajanje desnih ekonomskih reform neoliberalizma.

Neoliberalni ukrepi so v Čilu ustvarili premajhno regulacijo nad poslovanjem tujih in domačih podjetij. Močno omejen nadzor nad tujimi multinacionalnimi podjetji je omogočil veliko repatriacijo dobičkov nazaj v razvite države. Hitra privatizacija domačih podjetij je

ustvarila nov močan družbeni razred imenovan *gruposi*, ki mu je nizek nadzor omogočil neodgovorno poslovanje, ki je povzročilo mnogo bankrotov domačih bank in podjetij. Kljub temu, da je program za znižanje proračunskega deficita z zmanjšanjem državnega trošenja ukinil proračunski deficit do leta 1976, se je zaradi bankrota bank in podjetij na začetku osemdesetih let tuje zadolževanje države močno povečalo.

Posledica programa za znižanje proračunskega deficita je bilo nenadno povečanje brezposelnosti leta 1975. Kljub temu, da je država od leta 1977 dalje beležila stabilno gospodarsko rast, nižjo inflacijo in je liberalizirala trgovino, se koristi niso prenesle na vse državljane: nezaposlenost je ostala na visokih 15 %. Trgovinska liberalizacija je z uvozom cenejših dobrin v državo povzročila izgubo služb več deset tisoč javnih delavcev, dohodkovna neenakost pa se je dodatno poglobljala. Politična in gospodarska moč se je koncentrirala v rokah majhnega števila ljudi, medtem ko je veliko število državljanov pretresala revščina.

Negativne posledice neoliberalnih reform v Čilu so vplivale na vse sektorje gospodarstva. V Čilu so bile reforme že same po sebi vseobsegajoče, ter so z ohranjanjem močne odvisnosti čilskega gospodarstva od tujine ustvarile nesamozadostnost tega gospodarstva.

Neoliberalne reforme niso nastale kot ekonomska alternativa Allendejevim reformam po letu 1973, saj niso upoštevale potreb in značilnosti čilskega gospodarstva. Bile so sestavni del neoliberalnega programa čikaške šole, ki ga je slednja skušala uresničiti v katerikoli državi (ne glede na njene značilnosti), ter tako dokazati njegovo univerzalnost. To je bil še en razlog za neuspešnost teh reform.

Posledice neoliberalnih gospodarskih reform so tako v Čilu, kot tudi na svetovni ravni (v obliki svetovne finančne krize), imele določene skupne značilnosti: ustvarile so novo gospodarsko elito, ki je z neodgovornim poslovanjem povzročila recesijo, pospeševale so dohodkovno neenakost (znotraj države in med državami), povzročile visoko brezposelnost, bile so vseobsegajoče, ter niso upoštevale stopnje razvoja gospodarstev in kulturnih razlik med državami.

Literatura in viri

1. Asmussen, J. (2009, julij). *Mastering Global Financial Crisis: A German perspective*. Najdeno 10. julija 2009 na spletnem naslovu http://209.85.135.132/search?q=cache:Ps1N2jOrQQgJ:www.twq.com/09july/docs/09jul_Asmussen.pdf+global+financial+crisis+management+failure&cd=5&hl=sl&ct=clnk&gl=si
2. Barton, J. (2004). The legacy of Popular Unit: Chile 1973–2003. *Capital & Class*, (82), 9–16.
3. Bauer, P. T. & Sen, A. (2004). *From Subsistence to Exchange and Other Essays*. Princeton: Princeton University Press.
4. Beer, A., Haughton, G. & Maude, A. (2003). *Developing locally: an international comparison of local and regional economic development*. London: The Policy Press.
5. Bengoa, J. M. & Díaz Perez, A. H. (1996). *Chile, the great transformation*. Washington: Brookings Institution Press.
6. Blankenburg, S. & Palma, J. G. (2009). The revenge of the markets on the rentiers. *Cambridge Journal of Economics*, 33(4), 829–69.
7. Brock, D. (1989). The Fall of Allende. *Commentary*, 88(5), 67–70.
8. Carey, S. C. (2009). *Protest, Repression and Political Regimes*. London: Taylor and Francis.
9. Collier, S. & Sater, W. F. (1996). *A history of Chile, 1808–1994*. Cambridge: Cambridge University Press.
10. Conway, P. (1997). *Macroeconomic Stability and Income Inequality in Chile*. Marrakech: Economic Development Institute.
11. Corbo, V. & Solimano, A. (1991). Chile's Experience with Stabilization Revisited. V M. Bruno, S. Fischer, E. Helpman & N. Liviatan (ur.), *Lessons of economic stabilization and its aftermath* (str. 57–102). Cambridge: MIT Press.
12. Coeymans, J. E. & Mundlak, Y. (1993). *Sectoral growth in Chile, 1962–82*. Washington: International Food Policy Research Institute.
13. Columbia Encyclopedia. (2008). *Great Depression*. (6th edition). Najdeno 10. julija 2009 na spletnem naslovu: http://www.encyclopedia.com/topic/Alliance_for_Progress.aspx
14. Dictionary Babylon. (2009). *Ad valorem*. Najdeno 30. junija 2009 na spletnem naslovu: <http://dictionary.babylon.com/ad%20valorem>
15. Eckstein S. & Wickham-Crowley, T. P. (2003). *What justice? Whose justice? Fighting for Fairness in Latin America*. California: University of California.
16. Encyclopedia Britannica. (2009a). *Gross domestic product*. Najdeno 1. maja 2009 na spletnem naslovu <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/246647/gross-domestic-product>

17. Encyclopedia Britannica. (2009b). *Gross national income*. Najdeno 1. maja 2009 na spletnem naslovu <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1242001/gross-national-income>
18. Ensalaco, M. (1999). *Chile under Pinochet*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
19. Falcoff, M. (2003). Kissinger & Chile: The myth will not die. *Commentary*, 116(4), 41–9.
20. Feinberg, R. E.. (1972). *The Triumph of Allende: Chile's Legal Revolution*. New York: Signet.
21. Francis, J. M. & Kaufman, W. (2005). *Iberia and the Americas: culture, politics, and history*. Florida: ABC-CLIO.
22. Friedman, M. & Friedman, R. (1982). *Capitalism and Freedom*. Chicago: The University of Chicago Press.
23. Galbraith, J. K. & Berner M. (2001). *Inequality and industrial change*. Cambridge: Cambridge University Press.
24. Gandin, G. (2009). *Chile – The laboratory of neoliberalism*. Najdeno 15. junija 2009 na spletnem naslovu <http://sanhati.com/articles/121/>
25. Ghosal, S. & Miller M. (2006, 16. maj). *Crisis in Global Financial Markets: career-concerned traders and insured elites?*. Najdeno 10. julija 2009 na spletnem naslovu <http://www.iadb.org/res/files/Imbalances/pp/MILLER-MARCUS.pdf>
26. Government of Chile. (1991, november). *Chile Employment and Unemployment*. Najdeno 15. junija 2009 na spletnem naslovu http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/chile/cl_appen.html#table7
27. Harvey, D. (2007). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
28. Hickman, J. (1998). *News from the end of the Earth*. New York: Palgrave Macmillan.
29. Kirkendall, A. J. (2004). Paulo Freire, Eduardo Frei, Literacy Training and the Politics of Consciousness Raising in Chile, 1964 to 1970. *Journal of Latin American Studies*, 36(4), 687–717.
30. Lawson, E. H. (1996). *Encyclopedia of Human Rights*. (2nd edition). New York: Taylor & Francis.
31. McPherson, A. L. (2006). *Anti-Americanism in Latin America and the Caribbean*. New York: Berghahn Books.
32. Merom, G. (1990). Democracy, Dependency, and Destabilization: The Shaking of Allende's Regime. *Political Science Quarterly*, 105(1), 75–95.
33. Mrak, Mojmir. (2002). *Mednarodne finance*. Ljubljana: GV založba.
34. Nanto, D. K. (2009, 10. julij). *The Global Financial Crisis: Analysis and Policy Implications*. Najdeno 10. julija 2009 na spletnem naslovu <http://209.85.135.132/search?q=cache:LR9N5hix31QJ:www.fas.org/sgp/crs/misc/RL34742.pdf+global+financial+crisis+US&cd=6&hl=sl&ct=clnk&gl=si>
35. Nelson, A. A. (2002). *Political bodies: gender, history, and the struggle for narrative power in recent Chilean literature*. London: Bucknell University Press.

36. Palley, T. I. (2005). From Keynesianism to Neoliberalism: Shifting Paradigms in Economics. V A. Saad-Filho & D. Johnston (ur.), *Neoliberalism: A Critical Reader* (str. 21–9). London: Pluto Press.
37. Peet, R. & Hartwick E. R. (1999). *Theories of development*. New York: The Guilford Press.
38. Posen, A. (2009). *Economic leadership beyond the crisis*. Najdeno 10. julija 2009 na spletnem naslovu <http://www.foresightproject.net/publications/readers/article.asp?p=4299>
39. Power, M. (2008). The Engendering of Anticommunism and Fear in Chile's 1964 Presidential Election. *Diplomatic History*, 32(5), 931–53.
40. Reid, M. (2007). *Forgotten continent: the battle for Latin America's soul*. London: Yale University Press.
41. Sapelli, C. N. (2003). *The Political Economics of Import Substitution Industrialization*. Najdeno 3. aprila 2009 na spletnem naslovu <http://ideas.repec.org/p/ioe/doctr/257.html>
42. Schatan, J. (2001). Poverty and Inequality in Chile: Offspring of 25 years of Neoliberalism. *Development and Society*, 30(2), 57–77.
43. Scholte, J. A. (2000). *Globalization: a critical introduction*. London: Palgrave Macmillan.
44. Simpkins, J. (2009). *White House Opens TARP to Auto Industry after Congress Fails to Approve Loans*. Najdeno 10. julija 2009 na spletnem naslovu <http://www.moneymorning.com/2008/12/15/tarp-auto/>
45. Singh, M. (2008). *The 2007-08 Financial Crisis in Review*. Najdeno 23. avgusta 2009 na spletnem naslovu: <http://www.investopedia.com/articles/economics/09/financial-crisis-review.asp>
46. Skupina Svetovne banke. (2007a). *Quick Query: Chile 1970*. Najdeno 20. marca 2009 na spletnem naslovu <http://ddp-ext.worldbank.org/ext/DDPQQ/report.do?method=showReport>
47. Skupina Svetovne banke. (2007b). *Quick Query: Chile 1973*. Najdeno 28. aprila 2009 na spletnem naslovu <http://ddp-ext.worldbank.org/ext/DDPQQ/report.do?method=showReport>
48. Skupina Svetovne banke. (2007c). *Quick Query: Chile 1980*. Najdeno 15. junija 2009 na spletnem naslovu <http://ddp-ext.worldbank.org/ext/DDPQQ/report.do?method=showReport>
49. Skupina Svetovne banke. (2007d). *Quick Query: Chile 1990*. Najdeno 28. aprila 2009 na spletnem naslovu <http://ddp-ext.worldbank.org/ext/DDPQQ/report.do?method=showReport>
50. Slater, D. (2004). *Geopolitics and the Post-colonial: Rethinking North-South Relations*. Oxford: Blackwell Publishing.
51. Smrkolj, G. (2006). *Ekonomska analiza prava. Pravni sistem kot faktor gospodarske uspešnosti: analiza na primeru tranzicijskih držav*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
52. Stiglitz, J. (2002). *Globalization and its discontents*. London: Penguin Books.

53. Todaro, M. P. & Smith, S. C. (2006). *Economic Development*. Harlow: Pearson Addison-Wesley.
54. Valdés, J. G. (1995). *Pinochet's economists: the Chicago school in Chile*. Cambridge: Cambridge University Press.
55. Van Beek, U. J. (2005). *Democracy under construction: patterns from four continents*. Opladen: Barbara Budrich Publishers.
56. Ward, J. (1997). *Latin America: development and conflict since 1945*. London: Routledge.
57. Webber, J. R. (2007). A Brief History of Neoliberalism. *Labour* Spring 2007(59), 308–10.
58. Zire Al-Saadi, S. (2008). *The Global Financial Crisis and the Hidden Crisis of the Oil Rentier Economies: Back to Basics*. Najdeno 10. julija 2009 na spletnem naslovu <http://209.85.135.132/search?q=cache:QQDDBkLmedkJ:www.ccc.nps.navy.mil/si/2008/Dec/saadiDec08.pdf+global+financial+crisis+unemployment&cd=10&hl=sl&ct=clnk&gl=si>

PRILOGA: Seznam pogosto uporabljenih kratic

Kratica	Pomen in slovenski prevod
MDS	Mednarodni denarni sklad
ZDA	Združene države Amerike
BDP	bruto domači proizvod